

CAL 2301 – SOSYAL DÜŞÜNCELER TARİHİ

7. Hafta: Kapitalizm Sorunu II: Lukacs ve Gramsci

20. Yüzyıl ve Avrupa Düşüncesi

- I. Dünya Savaşı ve hemen arkasından yaşanan ekonomik krizler, modern toplum düşüncesi ve Aydınlanma'nın iyimserliğini ortadan kaldırdı.
- Ancak önemli kırılma Marksist düşüncede ortaya çıktı.
- Bu dönemde Marx'ın Kapital'nin üçüncü cildi yayınlandı ve özellikle kırsal toplumlarda ekonomik belirlenimciliğin nasıl gelişeceğine odaklanıldı.

20. Yüzyıl ve Avrupa Düşüncesi

- Ancak I. Dünya Savaşı'nda düşünce ayrılıkları önemli bir kırılma yaratmıştır.
- Ancak en belirleyici unsur, Bolşevik Devrimi oldu. Böylece Marx'ın kuramındaki evrimcilik ve “naturalizm” fikri çürümüş oldu.

20. Yüzyıl ve Avrupa Düşüncesi

- Bu açıdan, anti – naturalizm olarak tanımlanacak eğilimler, Hegelci eğilimleri yeniden keşfettiler
- Bu eğilimler, o zamana kadar bilinmeyen genç-Marx'ın yazılarına odaklandılar ve bilinç üzerinde çıkarımlarda bulunur.
- Ayrıca Weber, Simmel gibi “sosyal teoride karşı ekol” kabul edilen görüşlerden de etkilendiler.
- Sonuçta vardıkları nokta, 20. YY'da kapitalizmin aldığı biçimler, bunalımın asıl kaynağıydı ve bu etkiler sadece Marx'ın “ekonomizm”i ile anlaşılamazdı.

Georg Lukacs

- Lukacs, Macaristan doğumludur.
- Hegel düşüncesi üzerine yoğunlaştı ve Marx'ın düşüncesindeki “katılıkların” aşılmasında, Hegel'in bir mihenk olarak alınması fikrindedir.
- Simmel ve Weber'in öğrencisidir.

Georg Lukacs

- Odaklandığı nokta, “bilinç” kavramıdır ve sınıfsal konumların temsil ettiği “toplumsallığın” bilinç ile ilgili olduğuna ileri sürmüştür.
- Bu bakımdan, Marx’ın “kendisi için sınıf” – “kendi içinde sınıf” ayrımında, nesnel öğelerin, sınıfsal konumlar bakımından belirleyici olmadığını ileri sürmüştür.

Lukacs – Sınıf Bilinci

- Sınıf bilinci “toplum içinde aynı sınıfsal konumda bulunanların paylaştığı inanç sistemlerini ifade eder.
- Bu bakımdan Weberyen eğilimlerin varsaydığı gibi sadece “bireysel zihinlerin” bir toplamı değildir.
- Ancak sadece nesnel koşulların bir zorlaması olarak da değerlendirilemez.
- Sınıf, “aynı nesnel ekonomik koşulları paylaşan insanların yaşamları hakkındaki psikolojik tahayyülleri ifade eder”.

Lukacs – Sınıf Bilinci

- Ancak sınıf bilinci kavramı her zaman, “yanlış bilinç” ile ilişki içerisindedir.
- Modern toplumlarda, sınıflar kendi hakiki konumları karşısında hiçbir zaman tam fikir sahibi değildir.
- Bu tanım, üretim örgütlenmesi karşısında açık koşulları ifade eden, Marx düşüncesinin karşısında yer alır ve Weber’in “ortak çıkar” düşüncesi ile benzerlik taşır.

Lukacs – Sınıf Bilinci

- Lukacs'ın Weber'i izleyen yönleri sadece bunlarla sınırlı değildir.
- Lukacs için de “sınıf” kavramı yalnızca kapitalist toplumlara özgüdür.
- Modern/kapitalist olmayan toplumlarda, siyasal otorite ekonomiden bağımsızdır. Bu nedenle sınıfsal farklılaşmayı gölgeleyen çok karmaşık statü sistemleri

Lukacs – Sınıf Bilinci

- Örneğin Osmanlı toplumunda çok karmaşık, statülere dayalı bir tabakalaşma mevcuttur. Ancak burada yüksek tabakalar dahi çoğu zaman, “ekonomik kaynağın” yönlendirmesi konusunda dezavantajlı durumdadırlar.

Lukacs – Sınıf Bilinci

- Bu bakımdan sınıf bilinci elde etme yeteneği, sadece modern / kapitalist toplumlara özgüdür.
- Ancak sınıf bilinci ekonomik kodun belirleyici hale gelmesiyle otomatik olarak ortaya çıkmaz.
- Sınıf bilinci, sınıfın bilinçli hale gelebileceği noktada ortaya çıkar.
- Bu aşamada, toplumda sınıfsal farklılıkları açık etmek isteyenler ile bu eşitsizlikleri perdelemeye çalışanlar arasında bir mücadele başlar.

Lukacs – Sınıf Bilinci

- Modern toplumlarda, küçük burjuvazi ve köylüler açık bir sınıf bilinci geliştiremezler. Çünkü temelde, “statü” dağılımından beslenmektedirler.
- Buna karşın ancak büyük burjuvazi ve proleterya sınıf fikrini harekete geçirebilecek potansiyele sahiptir.

Lukacs – Sınıf Bilinci

- Ancak ekonomik dağılımındaki konumlarından dolayı büyük burjuvazi “perdeleme”, proleterya ise “açık etme” yi hedefler.
- Bu hedefler modern toplumda sadece ekonomik ilişkilerde yaşanmaz ve gündelik hayatın bütününde etkili pek çok gizli strateji söz konusudur.
- Bu analiz biçimiyle, Lukacs sınıf tartışmalarında Marx’ın katı ekonomizmine alternatif biçimde, yine çatışma teorisi içinden daha kullanışlı araçlar geliştirmiştir.

Lukacs – Şeyleşme

- Lukacs'ın “bilinç” kavramını bir başka biçimde öne çıkaran düşüncesi, “şeyleşme” kavramıdır.
- Bu kavram Marx'ın “meta fetişizmi” açıklamasına dayanır.
- Buna göre, insanların doğa ve toplumla ilişkisi metalar oluşturarak gerçekleşir.

Lukacs – Şeyleşme

- Ancak modern / kapitalist toplumlarda insanlar metaların kendileri ürettikleri şeyler olduğunu unuturlar.
- Değer, üretimden bağımsız pazarda oluşmuş bir biçim haline gelir.
- Lukacs, Marx'ın tamamen ekonomik süreçler ile ilgili gördüğü bu sürecin; aslında toplumun bütününe kapsadığına inanır.

Lukacs – Şeyleşme

- İnsanlar, sadece ekonomik faaliyetlerde değil, tüm kurumsal düzenlemelerde mekanizmaları kendisinin oluşturduğunu göz ardı eder ve onların mekanik ilişkilerine kendisini bağımlı görür.

“Aklın demir kafesi” ile bağı var mı?

Antonio Gramsci

- İtalyan düşünür ve siyasi aktivist
- Dönemin anti-naturalist fikirlerinden etkilenmiştir.
- Croce üzerinden neo-Hegelci fikirleri tanımış ve özgün bir sentez ortaya koymuştur.

Antonio Gramsci

- Öncelikle sınıfsal fikirler, öznel deneyimler olmadan nesnelleşemez.
- Bu nedenle aslında herkes bilinçsiz olarak bir filozoftur.
- Her bir dünya görüşü, gerçekliğin yarattığı özel sonuçlara verilmiş bir tepkidir
- Ve bu nedenle bilinç ve tutumlar, toplumsal ilişkilerde saf biçimiyle bulunmaz.

Antonio Gramsci

- Bilinç ve öznellik üzerine bu çözümlenmesi, Gramsci'yi Marx'ın determinizminden ayrılır.
- “Kapital ile birlikte, Marx tarihsel yasaları ekonomik ve yapısal koşulların belirleyiciliğine terk etmiştir. Ancak tarih büyük oranda siyasal iradeye tabidir.
- Tarih belli şematik nitelikler taşısa da, evreler arasındaki geçişler otomatik olarak gerçekleşmez.
- Yapısal koşullar kitleleri doğrudan etkilemez; kitleleri harekete sevk edecek olan unsur “entelektüel etkidir”.

Antonio Gramsci

- Gramsci için kitleleri harekete geçiren unsur entelektüellerdir. Entelektüeller, kitleleri bir araya getirecek ve yönlendirecek fikirleri üretirler.
- Dolayısıyla kitleler entelektüeller tarafından üretilirler.
- Entelektüellerin bu derece önem kazanması, yapısal faktörlerden çok kolektif algılara odaklanılmasını sağlar.

Antonio Gramsci – Hegemony

- Kitlelerin fikirlerin ardından değerlendirilmesi, neden “kapitalist toplumlarda” çatışmalardan çok düzenlilikler vardır sorusunun da cevabını oluşturur.
- Marx’ın “kutuplaşma” teorisinden farklı bir biçimde, pratikte çoğunlukla dezavantajlı gruplar ile kurumlar arasında hedef birliği vardır.
- Gramsci, bu hedef birliğinin “bilinç” düzeyinde kurulan baskılar tarafından yönlendirildiğine inanır.

Antonio Gramsci – Hegemony

- Hegemony, toplumda avantajlı grupların oynadığı “kültürel liderlik”tir.
- Modern toplumlarda, avantajlı gruplar ideoloji, gündelik hayat ve dil üzerinde de hakimiyet kurarak kendi konumlarını sürdürebilirler.
- Bu tür hegemonya biçimleri, aynı zamanda toplumsal güçlerin tek bir hedefe kanalize edilmesine de katkıda bulunur.

Antonio Gramsci – Hegemony

- Modern / kapitalist toplumlarda, farklı bağlamlarda türetilmiş hegemonya biçimleri mevcuttur.
- Bu biçimler açık ve zorlayıcı olabileceği gibi; gizli ve örtük de olabilir.
- Dezavantajlılar, ancak bu tür bir hegemonya gücü kazandığında “dönüşümcü bir rol oynayabilir.

Antonio Gramsci – Hegemony

- Gramsci hegemonya kavramını, “ekonomik” güçlerin önüne koyarak; Marx’dan ayrılır.
- Ayrıca çağdaş kapitalizmin kökleşme biçimleri konusunda Marx’ın yorumundan daha kullanışlı araçlar sunar.
- Bu bakımdan “belirlenimcilik” ve “naturalizm” karşıtı bir görüş olarak değerlendirilmelidir.